

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.4>

ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Логойда В.М.,

*доктор філософії, доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет»*

ORCID: 0000-0003-1261-909X

e-mail: volodymyr.lohoyda@uzhnu.edu.ua

Логойда В.М. Проблеми цифровізації судочинства в Україні.

Стаття присвячена проблемі цифровізації системи правосуддя в Україні як одного з перспективних напрямів покращення рівня якості надання судових послуг фізичним та юридичним особам.

Автор аналізує питання цифровізації правосуддя в контексті електронного забезпечення діяльності судів і в аспекті поступового запровадження цифрового правосуддя, коли окремі функції судді будуть передаватися інформаційним системам. Відзначено, що широке впровадження програмно-технічних засобів електронного забезпечення діяльності судів та широкий розвиток правової культури роботи з інформаційно-комунікаційними системами не тільки працівників суду, а і самих учасників процесу, є обов'язковою передумовою переходу до фундаментально нової філософії судівництва – до цифрового правосуддя, коли технології штучного інтелекту будуть безпосередньо залучені до процесу відправлення правосуддя.

В результаті автор робить висновок про те, що за останні чверть століття Україна досягла суттєвого прогресу на шляху електронного забезпечення процесу правосуддя. Значною мірою комп'ютеризовані суди, створені веб-портали органів судової влади, функціонує ряд онлайн-реєстрів (насамперед, ЄДРСР), створені можливості дистанційної комунікації з судом на всіх етапах руху справи (подання процесуальних документів до суду, розгляд справи в режимі відеоконференції, отримання і подальшого пред'явлення до виконання електронних виконавчих документів). Разом з тим, система електронного забезпечення судочинства все ще зіштовхується з технічними бар'єрами, консерватизмом учасників процесу та недосконалістю чинного законодавства. Очікується, що за умов належного фінансування, широкої просвітницької кампанії і послідовного удосконалення законодавства, система електронного забезпечення судочинства забезпечить повне витіснення з практики роботи суду паперового документообігу.

На відміну від цього, набагато складнішим, насамперед з юридичної та етичної точок зору, є процес переходу до системи електронного правосуддя, який передбачав би не просту автоматизацію роботи судді, а часткове усунення судді (людини) від процесу здійснення правосуддя і передачу відповідних функцій машині. Ця ідея потребує глибокого осмислення і додаткових наукових розвідок через суттєві ризики, які виникають при її можливій реалізації. Водночас, враховуючи об'єктивний характер науково-технічного прогресу, Україна змушена буде запроваджувати відповідні практики, починаючи з так званих справ незначної складності (малозначних справ), з поступовим розширенням сфери застосування систем штучного інтелекту і принципів функціонування смарт-контрактів по мірі здобуття відповідного досвіду у майбутньому.

Ключові слова: цифровізація, суд, електронне судочинство, е-кабінет, відеоконференція, штучний інтелект.

Lohoyda V.M. Problems of digitization of judicial proceedings in Ukraine.

The article is devoted to the issue of digitalization of the justice system in Ukraine, which is considered one of the promising directions for enhancing the quality of judicial services to individuals and legal entities.

The author analyzes the issue of digitalization of justice in the context of electronic support for court activities and in the aspect of the gradual introduction of digital justice, where certain judicial functions will be transferred to information systems. It is noted that the widespread implementation of software and hardware means of electronic support of the activities of courts and the broad development of the legal culture of working with information and communication systems not only of court employees, but also of the case parties themselves, is a mandatory prerequisite for the transition to a fundamentally new philosophy of the judiciary - to digital justice, when artificial intelligence technologies will be directly involved in the process of administering justice.

As a result, the author concludes that over the past quarter-century, Ukraine has made significant progress in the electronic support of the justice process. Courts have mainly been computerized, web portals of judicial authorities have been created, several online registers (primarily, the Unified State Register of Judicial Decisions) are functioning, and opportunities for remote communication with the court have been made at all stages of the case (submission of procedural documents to the court, consideration of the case in videoconference mode, receipt and subsequent presentation for execution of electronic executive documents). At the same time, the system of electronic support for judicial proceedings still faces technical barriers, the conservatism of case parties, and imperfections in the current legislation. It is expected that, provided adequate funding, a comprehensive educational campaign, and consistent improvement of the bill are implemented, the system of electronic support for judicial proceedings will ensure the complete replacement of paper document circulation in court practice.

In contrast, the process of transitioning to an electronic justice system is much more complex, primarily from a legal and ethical point of view, which would involve not a simple automation of the work of a judge, but a partial removal of the judge (a person) from the process of administering justice and the transfer of relevant functions to a machine. This idea requires deep understanding and additional scientific research due to the significant risks that arise with its possible implementation. At the same time, taking into account the objective nature of scientific and technological progress, Ukraine will be forced to introduce appropriate practices, starting with the so-called cases of minor complexity (minor cases), with a gradual expansion of the scope of application of artificial intelligence systems and the principles of functioning of smart contracts as relevant experience is gained in the future.

Key words: digitalization, court, e-justice, e-office, videoconference, artificial intelligence.

Постановка проблеми. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) і їх максимально широке впровадження у сферу державного управління, зокрема в судочинство, мають ключове значення для досягнення Україною цілей сталого розвитку, забезпечення фізичним та юридичним особам кращих можливостей для майбутнього, яке очевидно буде значною мірою цифровим. Використання ІКТ дозволяє пришвидшити надання державою послуг, розвантажити виконавців від значних обсягів технічних завдань (що дозволяє їм зосередитися на творчій частині процесу), здешевити здійснення державою управлінської діяльності, зробити процес більш ефективним і прогнозованим, зрештою просто створити комфортні умови для споживачів судових послуг.

Разом з тим, організація роботи судової системи (з огляду на її функції і повноваження у суспільстві) має надто критичне значення для забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, аби держава могла собі дозволити хаотичний, безконтрольний і децентралізований підхід до інформатизації цієї сфери суспільного життя. Програмні продукти, технічні рішення, правові процедури по використанню засобів цифровізації судочинства потребують жорсткої нормативної регламентації та застосування підвищених, можливо навіть надмірних, заходів безпеки на всіх етапах впровадження відповідних цифрових рішень – від створення коректного технічного завдання до контролю за правильним функціонуванням інформаційних систем і наявності багаторазово захищених копій баз даних з їх синхронізацією з основною робочою базою в режимі реального часу.

Важливість комплексного опрацювання всіх аспектів інформатизації системи судочинства важко переоцінити, адже втрата чи спотворення інформації, її невчасне надходження чи некоректне опрацювання спроможні завдати значної шкоди як конкретній особі, так і у масштабі суспільства. При цьому важливо розуміти, що технічні аспекти інформатизації роботи суду є невідокремлюваними від юридичної складової цього процесу і не можуть розглядатися у відриві один від одного. Відтак, проблемам подальшої цифровізації судочинства необхідно не просто приділяти значну увагу, а приділяти її із застосуванням мультидисциплінарного підходу, з використанням

напрацювань дослідників різних галузей: юриспруденції, математики, інформаційних технологій, зв'язку і навіть етики.

Метою даної статті, таким чином, є здійснити огляд основних етапів цифровізації судової системи України, окреслити основні фактори, що наразі перешкоджають досягненню цілей повної інформатизації діяльності судів України, та спробувати запропонувати шляхи усунення вказаних перешкод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика, з огляду на її актуальність, знаходиться у фокусі уваги цілого ряду вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків. Проблеми цифровізації судочинства вивчалися і продовжують вивчатися такими науковцями як Д. Белов [1], М. Белова [1], М. Гаук [5], Л. Калініченко [2], К. Пе'рдонаті [5], В. Савчук [4], М. Чуччі [5] та багатьох інших. Оскільки інформатизація діяльності судів має не лише теоретичне, а і прикладне значення, важливе значення для розуміння трендів у даній сфері мають також публікації осіб, які в силу посадового становища причетні до цих питань, наприклад керівника ДСА України М. Пампури [3].

Виклад основного матеріалу. Насамперед, необхідно дати визначення поняттю «цифровізація». Для цього стане у нагоді Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки (затв. розпорядженням КМ України № 67-р від 17.01.2018), яка визначає цифровізацію як *«насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір»*.

Як бачимо, йдеться і про належне програмне та технічне забезпечення, і про організацію взаємодії між різними компонентами цифрового середовища та всіх їх – із середовищем фізичним.

Говорячи про цифровізацію судочинства, ми зазвичай маємо на увазі максимальне запровадження цифрових рішень у всі аспекти процесуальної діяльності судової системи України. Однак, насправді така цифровізація має два виміри. Як справедливо відзначає В.С. Савчук [4; 171], в тому числі з посиланням на інших дослідників, слід відрізнити просту інформатизацію діяльності суду (т. з. електронне забезпечення правосуддя) від самого цифрового правосуддя.

Змістом першого явища є запровадження інформаційних технологій у документообіг суду з метою прискорити, покращити і полегшити роботу судді і його взаємодію з учасниками судового процесу та іншими суб'єктами права. Повна реалізація завдань цієї частини цифровізації правосуддя здатна сильно видозмінити судову систему, підвищити якісний рівень її функціонування.

Натомість запровадження елементів цифрового правосуддя стане фундаментальною зміною філософії функціонування судів. Адже не інакше як переходом на якісно новий рівень можна назвати таку реорганізацію системи, за якої змінюється сам суб'єкт оцінки доказів та ухвалення рішень, коли частину функцій людини буде передано на аутсорсинг інформаційній системі, що використовує елементи штучного інтелекту та принципи дії смарт-контрактів.

Йдеться про можливість передачі вирішення типових завдань машині, наприклад, стягнення боргів у наказному провадженні, винесення рішень за позовами про розлучення, окремих справ про накладення адміністративних стягнень тощо – там, де найчастіше потрібно лише проаналізувати формальну правильність складання процесуальних документів, а в решті результат є більш-менш прогнозованим. Процесуальні документи у таких справах, наприклад за умови подання відповідних заяв лише у електронному вигляді (для автоматизації завантаження документів для обробки системами штучного інтелекту), могли би виноситися негайно – настільки, наскільки це було б технічно можливо. Подібна швидкість отримання юридичних результатів на основі узагальнення машиною типових юридичних ситуацій і самонавчання значно скоротила б строки судового захисту прав і свобод особи і підвищила його ефективність.

Звичайно, така передача повинна бути обумовлена можливістю контролю правильності винесеного рішення з боку людини (судді), якщо будь-який з учасників процесу заперечує справедливості винесеного комп'ютером рішення і подає заяву про перевірку «автоматичного» рішення реальним суддею. В наказному провадженні при здійсненні цивільного судочинства, наприклад, це можна було організувати шляхом модифікації процедури скасування судового наказу. В інших формах судочинства – шляхом анулювання автоматичного рішення і відкриття провадження у справі на загальних підставах.

Подібна реформа могла би значно розвантажити діючих суддів, а також підвищити рівень правової визначеності через суттєво менші ризики суб'єктивного підходу до вирішення справи (хоча

для цього має значення, хто і як запрограмує систему і буде її навчати). Однак вона ж ставить і масу запитань: від етичних до технічних і юридичних. Чи може правосуддя в принципі здійснюватися не людиною, наскільки це відповідає Конституції України та міжнародним зобов'язанням України та які етичні і юридичні ризики це може створювати? Хто з суддів повинен буде підписувати такі «автоматичні» судові рішення чи таке підписання не потрібне, а достатньо буде лише включення до рішення інформації, що воно автоматично згенероване судовим ботом? Яким тоді чином забезпечити судовий контроль за виконанням таких рішень, хто повинен видавати по ним виконавчі документи? І так далі.

Перехід до цифрового правосуддя, швидше за все, є неминучим питанням майбутнього, оскільки ігнорувати науково-технічний прогрес не вийде. Разом з тим, це настільки фундаментальна зміна основ функціонування держави, що дана проблематика, по-перше, вимагає дуже детального наукового дослідження і ретельної підготовки до впровадження, а по-друге, можна припустити, що паралельність процесів електронного забезпечення правосуддя і цифровізація самого правосуддя навряд чи є можливою. Справді, складно впроваджувати системи штучного інтелекту в прийнятті судових рішень в умовах, коли судовий розгляд відбувається ще в основному в паперовій формі. Тобто для цифровізації правосуддя потрібна міцна технічна основа і сформована правова культура тотального використання інформаційних технологій в роботі як суду, так і учасників судового процесу. Відтак, основну увагу даної статті автор вирішив приділити саме першій складовій процесу цифровізації судів - електронному забезпеченню правосуддя в Україні.

Електронне забезпечення правосуддя – для України явище не дуже нове, це те, з чим учасники процесу і працівники судів, в т. ч. судді, працюють вже понад чверть століття, хоча, безперечно, динаміка цього процесу дуже велика і впровадження технологічних інновацій у цій сфері лише прискорюється.

В Україні процес активного запровадження ІКТ в судах стартував наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років з масової комп'ютеризації і нецентралізованого створення веб-сайтів окремих судових установ, де можна було знайти лише загальну інформацію про роботу суду.

Однак концептуально цифровізація системи правосуддя була неможлива без нормативного врегулювання юридичного статусу електронних документів та створення системи електронної ідентифікації особи. На цей час така система вже давно була науково обґрунтована – ще у 1976 році двоє американських вчених-математиків із Стенфордського університету, Уїтфілд Діффі та Мартін Хеллман, у своїй статті [6] вперше висловили і обґрунтували ідею електронного цифрового підпису як законного і унікального засобу підтвердження справжності та авторства документу в електронному вигляді. Мали місце і нормативні розробки, зокрема Модельний закон Комісії ООН з права міжнародної торгівлі UNCITRAL «Про електронні підписи» 2001 р., на базі якого у 2003 році був прийнятий і з 01.01.2004 введений в дію Закон України «Про електронний цифровий підпис» (наразі вже замінений сучаснішою версією, відповідною *acquis EC*). Одночасно був прийнятий Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», що відкрило шлях для широкого запровадження у ділову практику України електронних документів, а в контексті процесуального права також потягло за собою поступове визнання судом електронних доказів.

Наступним вагомим кроком до цифровізації системи правосуддя стало прийняття у 2005 році Закону України «Про доступ до судових рішень» і запуск у 2006-2007 роках Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР), користь і значення якого для всіх учасників судового процесу, в першу чергу в питаннях вивчення судової практики, важко переоцінити. На першому етапі функціонування ЄДРСР, коли ще не існувало Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) та її підсистеми «Електронний кабінет», ЄДРСР також був незамінним ресурсом для оперативного інформування учасників судового процесу про прийняті судом процесуальні рішення по справі.

У серпні 2012 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції», який дозволив перевести у онлайн-формат таку процесуальну форму діяльності суду, як судові засідання. Перша відеоконференція була проведена Апеляційним судом м. Києва в рамках розгляду кримінальної справи № 10/2690/1313/2012, проте ще близько трьох років розгляд справ в режимі відеоконференції був радше виключенням і здійснювався в якості пілотних проектів лише окремими судами країни. Наприклад, перший судовий розгляд в режимі відеоконференції в гос-

подарських судах Закарпатської та Сумської областей відбувся аж у серпні 2015 року у справі №5021/1295/2011. Втім, питання транспортної віддаленості судів від місця проживання учасників судового процесу швидко зробили цей цифровий сервіс популярним. Сервіс набрав обертів з 2016 року та справді масовим проведення судових засідань в режимі відеоконференції стало з 2020 року через карантинні обмеження під час пандемії COVID-19, а згодом через масштабні бойові дії в рамках російсько-українського міжнародного збройного конфлікту. Реагуючи на ці виклики, держава не просто активно пропагувала сервіс відеоконференцій, але і задля забезпечення процесу безперервності правосуддя законодавчо запропонувала можливість проводити їх з використанням власних технічних засобів сторін, що суттєво розширило технічну можливість їх проведення (до того мали місце технічні обмеження, пов'язані із зайнятістю обладнаних залів судових засідань).

У 2017 році в Україні були прийняті нові редакції процесуальних кодексів (ЦПК, ГПК, КАС), які запровадили перехід на новий етап цифровізації судочинства – використання ЄСІТС, одними з основних модулів (підсистем) якої передбачалися «Електронний кабінет» та «Електронний Суд». 01.12.2018 ДСА України оголосила про створення та забезпечення функціонування ЄСІТС в газеті «Голос України» та на офіційному вебпорталі «Судова влада України». Після низки доопрацювань системи, дослідної експлуатації окремих її частин Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) ЄСІТС (надалі – Положення про ЄСІТС) було, нарешті, затверджено рішенням ВРП №1845/0/15-21 від 17.08.2021, а офіційною датою запуску трьох модулів ЄСІТС («Електронний кабінет», «Електронний Суд» та система відеоконференцзв'язку) вже не в дослідному, а в стандартному режимі стало 05.10.2021.

Згідно п. 3 Положення ЄСІТС – це сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС.

Основні функції ЄСІТС описані в п. 6 даного Положення і вони охоплюють фактично всю діяльність судової установи – від ведення електронного діловодства і архівної справи до ведення судового процесу, обміну документами як з учасниками судового процесу, так і з іншими особами, розподілу справ, взаємодії з іншими державними електронними ресурсами, функціонування вебпорталів ВРП, ВККС, Судової влади, ЄДРСР, Єдиного державного реєстру виконавчих документів.

Проте у 2024 році, за наслідками комплексного технічного аудиту ЄСІТС, було прийнято рішення про недоцільність її подальшого розвитку через швидку втрату актуальності технічних рішень, закладених в основу системи, а отже про необхідність розробки Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС), яка має прийти на заміну діючій ЄСІТС у 2027 році.

Наразі можна констатувати наступні проблеми впровадження ЄСІТС:

✓ **Наявність серйозних технічних та інфраструктурних перепон у роботі, особливо в умовах війни.** Це і нестача у судів сучасного обладнання, проблема фізичної захищеності серверів, перебої з електропостачанням, недостатня потужність ліній зв'язку. Всі ці, здавалося б виключно технічні, проблеми в результаті призводять до реальних порушень прав учасників судового процесу: частоті неможливості доступу до е-кабінету (а відтак і участі у відеоконференції з судом) через перевантаження системи запитами; повільної доставки електронних документів від користувача системи до суду (що часто призводить до відкладення судових засідань); поганої якості відеоконференцій (звук чи відеосигнал); зрештою банальної неможливості здійснення технічної фіксації судового процесу через відсутність світла або інтернету. Сюди ж можна віднести і ситуації з кібербезпекою, коли зловмисники з країни-агресора намагаються отримати доступ до серверів ЄСІТС з метою знищення або спотворення інформації. Вирішення цих питань лежить через нормалізацію безпекової ситуації в країні і широкомасштабні капіталовкладення в лінії зв'язку, кібербезпеку та інформаційно-технічне забезпечення судів. Тобто, назвемо це хворобою зростання (щоправда помноженою на тимчасові надзвичайні обставини), що в принципі лікується забезпеченням відповідного фінансування.

✓ **Людський фактор.** Загалом низька цифрова грамотність населення і консерватизм традиційної правової культури, що тяжіє (особливо в умовах війни і кібератак) до паперових документів з «мокрими» печатками. Ця проблема вирішується лише часом і еволюційним підходом.

За відсутності тотальної цифрової грамотності і 100% доступності широкосмугового доступу до мережі Інтернет обмежувати доступ осіб до правосуддя шляхом заборони подання чи отримання паперових процесуальних документів, особистої (а не по відео) участі у судових засіданнях тощо було б порушенням конституційних та конвенційних прав громадян. Тим більше, що навіть в умовах чинного регулювання, коли законодавча обов'язковість реєстрації е-кабінетів в ЄСІТС стосується лише юридичних осіб, а фізичних осіб – тільки з відповідним професійним статусом (адвокати, нотаріуси, виконавці, експерти тощо), виконання закону ще не є абсолютним. Так, станом на останню доступну дату статистики (03.03.2025) електронні кабінети в ЄСІТС відкрили лише 454.678 осіб (і щоденно даний показник зростає лише десь на 420 осіб). Водночас, юридичних осіб з-поміж вказаної кількості було лише 124.007, хоча обов'язок зареєструвати е-кабінети законодавством для юридичних осіб було введено з листопада 2023 р. по лютий 2024 р. (залежно від виду судового процесу та форми власності юридичної особи) – при цьому на співставну дату у березні 2025 року Єдиний державний реєстр підприємств і організацій України містив понад 1,53 млн. юридичних осіб. Таким чином, рівень виконання обов'язкових приписів процесуального законодавства за понад рік після набрання чинності відповідними нормами все ще складає лише 8,1%, що є дуже промовистою ознакою рівня правової культури в Україні. Очевидно, що законодавчо розширювати перелік випадків обов'язкової реєстрації е-кабінетів варто лише після того, як буде забезпечено повне або хоча б переважне виконання закону тими суб'єктами, для яких такий обов'язок вже передбачено. Яким тут має бути співвідношення нормативних стимулів і санкцій та наскільки останні мають бути жорсткими – питання, яке потребує окремої дискусії.

✓ **Неналежний рівень взаємодії з іншими державними інформаційними ресурсами.** В якості прикладу можна привести відсутність достатньої синхронізації ЄСІТС з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. У разі якщо, наприклад, юридична особа змінює керівника, що відображається в ЄДРЮОФОПтаГФ, ці дані автоматично лише частково синхронізуються з ЄСІТС і не впливають на можливість колишньої посадової особи надалі надсилати в підсистему «Електронний Суд» процесуальні документи, що створює зрозумілі правові ризики. ЄСІТС отримує нову виписку, але при цьому автоматичного видалення повноважень попереднього керівника не відбувається, якщо у нього є діючий кваліфікований електронний підпис (як у посадової особи), а отже анулювання його повноважень новий керівник повинен робити «вручну» в системі, чому може не бути своєчасно приділена належна увага. Звичайно, попередній керівник понесе згодом відповідальність за неправомірне продовження представництва юридичної особи в умовах припинення повноважень, але спочатку він встигне завдати юридичній особі – учаснику процесу чималої шкоди, ліквідація наслідків якої може потребувати тривалого часу і зусиль багатьох суб'єктів права.

Аналогічно синхронізація цих реєстрів дозволила б вчасно порушити питання про необхідність закриття провадження у справі або апеляційного чи касаційного провадження у випадку, якщо ЄДРЮОФОПтаГФ автоматично надішле до ЄСІТС інформацію про припинення сторони по справі (юридичної особи) шляхом ліквідації. По фізичних особах, що померли, аналогічну користь мала би належна синхронізація ЄСІТС з реєстрами РАЦС, ДПС та ДМС України.

✓ **Правові (нормативні) прогалини чи неузгодженості.** Насправді в цьому питанні аспектів багато, як корінних, так і суто технологічних. Наприклад, недостатня правова врегульованість розгляду судової справи виключно у електронній формі – такий обов'язок у суду ніби існує згідно ст. 15¹ Закону України «Про судоустрій і статус суддів», однак на практиці це ще не реалізовано. Процесуальні кодекси та підзаконні акти, по-перше, передбачають необхідність друку цілого ряду документів, а по-друге, не вирішують цілий ряд технічних питань забезпечення електронної форми судочинства.

Скажімо, Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України (в редакції, затв. наказом ДСА України №485 від 17.10.2023) передбачає, що рішення щодо розгляду (формування та зберігання) судової справи (матеріалів кримінального провадження) в електронній чи змішаній (паперовій та електронній) формі приймає суддя (суддя-доповідач). Але:

Яка форма цього рішення і коли воно має бути винесено? З тексту Інструкції випливає, що його можна і не виносити – але ж ст. 15¹ Закону України «Про судоустрій і статус суддів» сформу-

льована так, що з неї не дуже вбачається дискреція судді у цьому питанні, якщо суд має необхідні технічні можливості.

Яким чином відправити справу після завершення розгляду в архів? Адже якщо справу не списати в архів, вона буде значитися за суддею як незавершена провадженням і це негативно впливатиме на статистичні показники роботи судді. Більше того, підсистема ЄСІТС «Електронний архів», яка була концептуально передбачена, так і не була до кінця розроблена і офіційно введена в експлуатацію в судах, що загрожує порушенням прав учасників процесу, якщо не буде забезпечено надійне збереження завершеної розглядом справи і не визначено відповідальних за це осіб.

Як направити електронну справу в апеляційну чи касаційну інстанцію, якщо в них використовуються різні внутрішні програмні продукти? Як впливає з п. 1.4. Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затв. рішенням Ради суддів України № 39 від 11.11.2024, скажімо у Печерському районному суді м. Києва для забезпечення роботи АСДС використовується програма «Д-3», в Київському апеляційному суді – власна розробка «Апеляція», а в КЦС / ВС, ККС / ВС чи ВП / ВС – автоматизована система управління документами «ДОК ПРОФ 3.0». При цьому навіть в межах однієї і тієї самої програми «Д-3» синхронізація між місцевими та апеляційними судами належним чином не налагоджена. Виходить, місцевий суд, який розглянув справу, високоймовірно, до вирішення питань технічної сумісності програмних продуктів буде змушений роздруковувати електронну справу і направляти її для апеляційного чи касаційного розгляду вже у паперовій формі. Але це нонсенс.

Іншим прикладом є, скажімо, ч. 8 ст. 18 КАС, згідно якої особа, яка зареєструвала е-кабінет ЄСІТС, подає процесуальні та інші документи, письмові та електронні докази, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою ЄСІТС, якщо інше не визначено цим Кодексом. На цій підставі цілий ряд судів відмовляють таким особам в прийомі процесуальних документів, які надходять засобами електронної пошти, а не через систему «Електронний Суд», що можна визнати формально правильним. Однак вже у п. 25 Положення про ЄСІТС міститься інше формулювання, а саме:

«25. Документи (в тому числі процесуальні документи, письмові та електронні докази тощо), пов'язані з розглядом справ у суді, можуть подаватися до суду в електронній формі виключно з використанням підсистеми «Електронний суд», якщо інше не визначено процесуальним законодавством чи цим Положенням.»

З посиланням на це окремі суди вже всім особам, а не тільки тим, хто зареєстрував е-кабінет в ЄСІТС, відмовляють у прийомі документів засобами електронної пошти, навіть якщо такі документи засвідчені кваліфікованим електронним підписом. Хоча абсолютно очевидно, що має місце звуження прав особи, яка за законом не зобов'язана реєструвати е-кабінет, але хоче надіслати документ в суду електронною поштою (порівняно з вимогами закону).

Можна згадати і технічну неможливість адвокату автоматично виставити в систему ордер на представництво клієнта, якщо клієнт має зареєстрований е-кабінет ЄСІТС – на думку розробників програмного продукту в такому разі клієнт повинен виставити в систему довіреність. Але ж законодавство України не обмежує адвоката в можливості виписки ордера залежно від того, має клієнт е-кабінет чи ні. Звичайно креативні рішення по обходу не виправданих обмежень знаходяться, але таке написання ДСА України технічного завдання для розробників ЄСІТС не можна визнати коректним.

У практиці при оформленні повноважень автору довелося зіштовхнутися ще з одним неналежно відпрацьованим питанням – на думку суду автоматично сформована в ЄСІТС довіреність адвокату від клієнта, який має е-кабінет, дає право на вчинення юридичних дій виключно в межах ЄСІТС, однак не дає права представляти інтереси клієнта в судовому засіданні, яке проводиться очно. Тобто адвокат на підставі довіреності (бо ордер система формувати не дозволяє) подає позов, не подає при цьому фізичну або скановану копію ордера і це може стати підставою для відмови судом у допуску адвоката в процес, з подальшими негативними процесуальними наслідками цього.

Конструктивною пропозицією, по мірі поступового обладнання судів України необхідними технічними засобами для проведення відеоконференції, є і зміна процесуального законодавства в напрямку автоматичного права сторони процесу з'явитися в судове засідання в режимі відеоконференції без необхідності завчасного подання заяв про це і винесення відповідних ухвал суду. Зрозуміло, крім випадків, коли суд у судовій повістці завчасно повідомив особу про відсутність технічних можливостей для проведення відеоконференції.

Висновки. Цифровізація судової системи України триває вже понад чверть століття і фахівці, які застали ще радянську судову систему, але водночас мають можливість бачити сучасний стан технічного забезпечення судочинства, можуть на порівнянні впевнено стверджувати, що Україна на цьому шляху досягла справді вражаючих успіхів. Шлях, який країна пройшла від виключно паперового судочинства до комп'ютеризації судів, створення веб-порталів судових органів, цілого ряду онлайн-реєстрів (насамперед, ЄДРСР), можливості дистанційної комунікації з судом на всіх етапах руху справи (подавання процесуальних документів до суду, розгляд справи в режимі відеоконференції, отримання і подальшого пред'явлення до виконання електронних виконавчих документів), забезпечив зростання оперативності і прозорості судівництва.

Разом з тим, наявній системі електронного забезпечення судочинства все ще притаманна так звана хвороба росту, коли система зіштовхується з об'єктивними та суб'єктивними перешкодами: технічними бар'єрами, консерватизмом учасників процесу та недосконалістю чинного законодавства, насамперед на рівні підзаконної нормативної бази. Очікується, що за умов належного фінансування, широкої просвітницької кампанії і послідовного удосконалення процесуального та іншого законодавства, з часом система електронного забезпечення судочинства буде суттєво покращена, а рівень проникнення інформаційних технологій в щоденну діяльність суду стане суттєво більшим, аж до повного витіснення паперового документообігу.

На відміну від цього, набагато складнішим, насамперед з юридичної та етичної точок зору, є процес переходу до системи електронного правосуддя, який передбачав би не просту автоматизацію роботи судді, а часткове усунення судді (людини) від процесу здійснення правосуддя і передачу відповідних функцій машині. Ця ідея потребує глибокого осмислення і додаткових наукових розвідок через суттєві ризики, які виникають при її можливій реалізації. Водночас, ігнорувати науково-технічний прогрес безперспективно – Україна повинна буде запроваджувати відповідні практики, починаючи з так званих справ незначної складності (малозначних справ), з поступовим розширенням сфери застосування систем штучного інтелекту і принципів функціонування смарт-контрактів по мірі здобуття відповідного досвіду у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белов Д.М., Белова М.В. Штучний інтелект в судочинстві та судових рішеннях, потенціал та ризики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. № 78. С. 315-320. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fafa59db-d18b-4044-84f6-dff66b3102a3/content>.
2. Калініченко Л. Нормативно-правові засади реалізації цифровізації судочинства та місце серед них норм адміністративного права. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2024. № 4 (86). С. 428-432. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/70.pdf.
3. Пампура М. Цифровізація судочинства: ключові завдання. *Юридична газета.* 15.11.2024. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/cifrovizaciya-sudochinstva-klyuchovi-zavdannya.html>.
4. Савчук В. Цифровізація цивільного судочинства: переваги та недоліки. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 3/2024. С. 171-175. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2024/40.pdf.
5. Чуччі М., Пе'рдонаті К., Гаук М. Цифровий порядок денний для Європи. *Fact Sheets on the European Union – 2025.* URL: https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf/en/FTU_2.3.3.pdf.
6. W. Diffie and M. Hellman. New Directions in Cryptography. *IEEE Transactions on Information Theory.* 1976. IT-22. P. 644-654.